

(i) Printed Pages : 7 Roll No.

(ii) Questions : 9 Sub. Code :

1	7	4	3	0
---	---	---	---	---

Exam. Code :

0	0	0	5
---	---	---	---

B.A./B.Sc. (General) 5th Semester
(2124)

PHILOSOPHY (In all Mediums)

Paper : Indian Epistemology & Metaphysics

Time Allowed : Three Hours] [Maximum Marks : 90

Note :— Attempt **FIVE** questions in all, by selecting **ONE** question from each Unit. Question No. 9 (Unit-V) is compulsory. All questions carry equal marks.

UNIT-I

1. Explain the concept of Prama and Pramana by elaborating on the nature of Pratyaksha and its kinds.
2. Discuss the nature of Anumana as a Pramana by elucidating the concept of Vyapti and its significance in Indian Epistemology.

UNIT-II

3. Examine the doctrine of Anekantvada duly explaining as to why knowledge is considered always as relative and probable in Jaina Philosophy.

4. What do you understand by Pratityasamutpada ? Explain the import and significance of the Dependent Causation in the light of Buddhist thought.

UNIT-III

5. What is the interpretation of the concept of Self in the Mandukya Upanishad ? Discuss.
6. Examine the concept of Brahman according to Advaita Vedanta.

UNIT-IV

7. Explain in detail the import of Satkaryavada in the light of Samkhya.
8. What is meant by Padartha ? Discuss its kinds as enunciated by the Vaisheshika Philosophy.

UNIT-V

9. Attempt any **NINE** of the following :

- (i) Meaning of Metaphysics.
- (ii) Define Atman.
- (iii) Define Maya.
- (iv) Define Brahman.
- (v) Definition of Veda and its kinds.
- (vi) Definition of Pratyaksha.
- (vii) Define Vyapti.

- (viii) Explain Paksha.
- (ix) Explain Arthapatti.
- (x) Explain Dravya.
- (xi) Explain Abhava.
- (xii) Explain Vishesha.
- (xiii) Define Nyaya.
- (xiv) Define the concept of Man in Sikhism.
- (xv) Define the concept of Shabda Pramana.

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- प्रत्येक यूनिट में से एक प्रश्न चुनकर कुल पाँच प्रश्नों के उत्तर दें। प्रश्न न. 9 (यूनिट-V) अनिवार्य है। सभी प्रश्नों के समान अंक हैं।

यूनिट-I

1. प्रत्यक्ष की प्रकृति और उसके प्रकारों पर विस्तार से चर्चा करते हुए प्रमा और प्रमाण की अवधारणा को समझाएँ।
2. भारतीय ज्ञानमीमांसा में व्याप्ति की अवधारणा और उसके महत्व को स्पष्ट करते हुए प्रमाण के रूप में अनुमान की प्रकृति पर चर्चा करें।

यूनिट-II

3. अनेकांतवाद के सिद्धांत का परीक्षण करें और स्पष्ट करें कि जैन दर्शनशास्त्र में ज्ञान को हमेशा सापेक्ष और संभावित क्यों माना जाता है ?

4. प्रतीत्यसमुत्पाद से आप क्या समझते हैं ? बौद्ध विचार के प्रकाश में आश्रित कारण के महत्व और आशय की व्याख्या करें।

यूनिट-III

5. मांडूक्य उपनिषद में आत्मा की अवधारणा की व्याख्या क्या है ? चर्चा करें।
6. अद्वैत वेदांत के अनुसार ब्रह्म की अवधारणा का परीक्षण करें।

यूनिट-IV

7. सांख्य के प्रकाश में सत्कार्यवाद के महत्व की विस्तार से व्याख्या करें।
8. पदार्थ का क्या अर्थ है ? वैशेषिक दर्शनशास्त्र द्वारा बताए गए इसके प्रकारों की चर्चा करें।

यूनिट-V

9. निम्नलिखित में से कोई नौ प्रश्न हल करें :

- (i) तत्त्वमीमांसा का अर्थ।
- (ii) आत्मन को परिभाषित करें।
- (iii) माया को परिभाषित करें।
- (iv) ब्रह्म को परिभाषित करें।
- (v) वेद की परिभाषा और उसके प्रकार।
- (vi) प्रत्यक्ष की परिभाषा।
- (vii) व्याप्ति को परिभाषित करें।
- (viii) पक्ष की व्याख्या करें।
- (ix) अर्थपत्ती की व्याख्या करें।

- (x) ਦ੍ਰਵ્ય ਦੀ ਵਰਣਨਾ ਕਰੋ।
- (xi) ਅਭਾਵ ਦੀ ਵਰਣਨਾ ਕਰੋ।
- (xii) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਣਨਾ ਕਰੋ।
- (xiii) ਨਿਆਯ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇਂ।
- (xiv) ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਮੇਂ ਸਨੁਘ ਦੀ ਅਵਧਾਰਨਾ ਕੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
- (xv) ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਅਵਧਾਰਨਾ ਕੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :- ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚੁਣ ਕੇ, ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 9 (ਯੂਨਿਟ-V) ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅੰਕ ਹਨ।

ਯੂਨਿਟ-I

1. ਪ੍ਰਤੀਕਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
2. ਵਿਆਪਤੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-II

3. ਅਨੇਕੰਤਵਾਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ ਜੋ ਇਹ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਾਪੇਖਿਕ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਕਿਉਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
4. ਪ੍ਰਤੀਤਿਆਸਮੁਤਪਦ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ? ਬੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਨਿਰਭਰ ਕਾਰਣ ਦੇ ਆਯਾਤ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-III

5. ਮੰਡੁਕਯ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਸਵੈ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀ ਹੈ ? ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
6. ਅਦਵੈਤ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-IV

7. ਸਾਖਯ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਸਤਕਾਰਯਵਾਦ ਦੇ ਆਯਾਤ ਦੀ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
8. ਪਦਾਰਥ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਇਸਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-V

9. ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨੌਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ :
 - (i) ਮੈਟਾਫਿਜ਼ਿਕਸ ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸੋ।
 - (ii) ਆਤਮ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
 - (iii) ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।
 - (iv) ਬ੍ਰਾਹਮ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।
 - (v) ਵੇਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ।
 - (vi) ਪ੍ਰਤੀਕਸ਼ਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ।
 - (vii) ਵਿਆਪਤੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।
 - (viii) ਪਕਸ਼ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

(ix) ਅਰਥਪੱਟੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

(x) ਦ੍ਰਵਯ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

(xi) ਅਭਵ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

(xii) ਵਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾਓ।

(xiii) ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।

(xiv) ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।

(xv) ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ।